Valtti 7

OPPIKIRJA

suomen kieli ja kirjallisuus

OTAVA

Valtin jaksot

Valtissa on neljä jaksoa: *Lukeminen*, *Kirjoittaminen*, *Kieli* ja *Vuorovaikutus*.

SISÄLLYS

LUKEMINEN

Tietotekstien lukeminen

LUKUTAIDON PERUSTEET
1. Lukutaito kehittyy harjoittelemalla ... 8
2. Lukeminen on ajattelua ... 12
3. Tekstilaji ohjaa lukijaa ... 18

TIETOTEKSTIN LUKEMINEN
4. Tietotekstin lukemisen vaiheet ... 22
5. Tekstin tärkeät tiedot ... 28
6. Tekstin vaikeat kohdat ... 34

MEDIATEKSTIN LUKEMINEN
7. Media laajentaa maailmankuvaa ... 38
8. Mediatekstin tavoite ... 42
9. Uutiset välittävät luotettavaa tietoa ... 46
10. Somessa on luotettavaa ja epäluotettavaa tietoa ... 52
Arvioitava työ: Seuraa mediaa ja kirjoita yhteenveto ... 58

Kirjallisuuden lukeminen

MINÄ LUEN KIRJALLISUUTTA
11. Kirjan valitseminen ja lukeminen ... 62
12. Kirjasta keskusteleminen ... 66
Arvioitava työ: Lue kirja ja pidä lukupäiväkirjaa ... 72

PROOSAN LUKEMINEN
13. Aihe ja teema ... 76
14. Henkilöhahmot ja miljöö ... 82
15. Juoni ... 90
16. Kertoja ... 100
Arvioitava työ: Lue kirja ja kirjoita kirja-analyysi ... 106

LYRIIKAN JA DRAAMAN LUKEMINEN
17. Lyriikka ... 110
18. Draama ... 116

TIETOKIRJALLISUUDEN LUKEMINEN
19. Tietokirjan lukeminen ... 120
20. Tietokirja auttaa ymmärtämään maailmaa ... 124
Arvioitava työ: Lue tietokirja ja tee siitä esittelyvideo ... 130

KIRJOITTAMINEN

KIRJOITTAMISPROSESSI
21. Oman tekstin kirjoittaminen ... 136
22. Tekstin suunnittelu ... 140
23. Kappale ja kappalejako ... 144
24. Aloitus- ja lopetuskappale ... 148
25. Viimeistely ja otsikointi ... 152
Arvioitava työ: Kirjoita haaveestasi ... 156

KOULUN TEKSTILAJEJA
26. Tiivistelmä ... 158
27. Tietoteksti ... 162
28. Koevastaus ... 166

KIELI

TILANTEENMUKAINEN KIELI
29. Kielitaito kehittyy läpi elämän ... 172
30. Yleiskieli ja puhekieli ... 176

SANALUOKAT
31. Sanat jaetaan sanaluokkiin ... 180
32. Verbit ... 186
33. Nominit ... 192
34. Taipumattomat sanat ... 196
35. Sanavalinnat ... 200

SELKEÄT VIRKKEET
36. Virke ja lause ... 204
37. Päälause ja sivulause ... 208
38. Pilkku ... 212
39. Selkeä virke ... 216

KIELENHUOLTO
40. Pronominien käyttö ... 220
41. Yhdyssanat ... 224
42. Alkukirjaimet ... 228

VUOROVAIKUTUS

RYHMÄTYÖSKENTELY
43. Vuorovaikutus ryhmässä ... 234
44. Kuunteleminen ... 238
45. Ryhmätyön vaiheet ... 244
46. Tietoisku ... 248
Arvioitava työ: Valitkaa ryhmälle supervoima ... 252
Käsitehakemisto ... 254

Jakson aloitusaukeama

Valtti

Aloitusaukeamalla on aina tiivistettynä jokin jakson keskeinen taito tai tieto.

Aloitus-aukeamalla on jakson tavoitteet.

Jakson tärkeät käsitteet on selitetty.

Tietotekstien lukeminen

Jakson tavoitteet

- Opit tunnistamaan tekstilajeja.
- Opit lukemaan tietotekstejä niin, että ymmärrät ja muistat niiden sisällön.
- Opit löytämään tekstistä tärkeät tiedot ja ratkaisemaan tekstin vaikeita kohtia.
- Opit selvittämään tekstin tavoitteen ja arvioimaan tekstin luotettavuutta.

Tärkeät käsitteet

Teksti kokonaisuus, joka sisältää viestin ja jossa on kirjoitusta, kuvaa, videota tai puhetta

Tekstilaji samankaltaisten tekstien ryhmä

Tietoteksti tekstilaji, joka perustuu tosiasioihin

Lukutekniikka keino, jolla ymmärtää ja muistaa tekstin sisällön

Media netti, sosiaalinen media, televisio, radio, sanoma- ja aikakauslehdet

Lähdekritiikki tekstien luotettavuuden arviointi

Tekstin tavoite se, mitä tekstin tekijä haluaa saada aikaan

Journalistinen teksti teksti, joka välittää tarkistettuja tietoja

Somejulkaisu somessa julkaistu teksti, jonka tavoite voi olla mikä vain

Uutinen tekstilaji, joka välittää tietoa ajankohtaisista asioista

Mainos tekstilaji, jonka tavoite on myydä tuote tai palvelu

Lukutekniikoita

ENNEN LUKEMISTA

- Laita puhelin pois.
- Lue tehtävänanto.
- Silmäile tekstin otsikko, väliotsikot ja kuvat.
- Mieti, mitä tiedät tekstin aiheesta etukäteen.
- Päättele, mikä on tekstin tekstilaji.

LUKEMISEN AIKANA

- Mieti, mitä juuri luit ja ymmärsitkö lukemasi.
- Kuvittele tekstin asiat mielessäsi.
- Alleviivaa tekstin tärkeät tiedot tai tee muistiinpanoja tekstistä.
- Päättele vaikeiden sanojen merkitys lähellä olevien sanojen tai virkkeiden avulla.
- Mieti, mikä on tekstin tavoite.

LUKEMISEN JÄLKEEN

- Kertaa tekstin tärkeät tiedot.
- Keskustele lukemastasi.
- Mieti, mitä ajattelet tekstin asiasta tai miten se liittyy elämääsi.
- Selvitä sellaisten sanojen merkitys, joita et ymmärtänyt. Käytä apuna nettiä, kaveria tai aikuista.

Opetustekstiaukeama

Valtti

Opetus-
tekstin
väliotsikot
ovat lauseita.

Tärkeät
käsitteet on
lihavoitu.

Kappaleen
ensimmäinen
virke
tiivistää
kappaleen
ytimen.

Kertaa-
laatikko
tiivistää
opetus-
tekstin
pääasiat.

Esimerkki havainnollistaa
opittavaa asiaa.

23 Kappale ja kappalejako

Kun asia vaihtuu, kappale vaihtuu

Kappale on tekstin osa, joka koostuu yleensä 3–5 virkkeestä. Lyhyt teksti voi koostua vain yhdestä kappaleesta, mutta usein tekstissä on useampi kappale. Kappaleiden mitta vaihtelee eri tekstilajeissa.

Taitava kirjoittaja osaa jakaa tekstinsä kappaleisiin eli tehdä **kappalejaon**. Kappalejaon perussääntö on, että kun asia vaihtuu, myös kappale vaihtuu. Jos teksti kertoo partioharrastuksen hyvistä puolista, jokaisessa kappaleessa kannattaa käsitellä yhtä hyvää puolta. Yhdessä kappaleessa voi kertoa partiossa opittavista taidoista, toisessa uusista ystävistä ja kolmannessa kappaleessa hienoista luontoretkistä.

Kappalejako tehdään eri tavalla tietokoneella ja käsin kirjoittaessa. Kun kirjoittaa tietokoneella, kappalejako tehdään jättämällä kappaleiden väliin tyhjä rivi. Käsin kirjoittaessa kappaleen alkuun tehdään sisennys eli jätetään hieman tyhjää tilaa.

Kappalejaoista on hyötyä lukijalle. Ne auttavat hahmottamaan, missä yksi ajatus päättyy ja toinen alkaa. Ne antavat lukijalle myös pienen tauon miettiä, mitä kappaleessa sanottiinkaan.

Kappaleessa on ydinvirke ja tukivirkkeitä

Hyvä kappale on yhtenäinen. Siinä käsitellään vain yhtä pääasiaa, ja kaikki kappaleen virkkeet liittyvät toisiinsa. Kappalejakojen tekeminen vaatiikin ajattelutyötä. Kirjoittajan pitää miettiä, mitkä asiat liittyvät yhteen, ja kirjoittaa ne sitten samaan kappaleeseen.

Kappaleen pääasia kerrotaan **ydinvirkkeessä**, joka on usein kappaleen alussa. Kappaleen muut virkkeet ovat **tukivirkkeitä**. Ne tarkentavat ydinvirkettä perusteluilla, esimerkeillä ja lisätiedoilla.

Partiossa oppii hyödyllisiä taitoja. Olen oppinut siellä erätaitoja, kuten tulentekoa ja ruoanlaittoa trangialla. Tulentekotaidosta oli hyötyä, kun mökiltämme katkesi kerran sähkö syysmyrskyssä. Sain sytytettyä takkaan tulen, josta saimme valoa ja lämpöä.

■ ydinvirke ■ tukivirke

Hyvä kappale on sopivan mittainen. Ydinvirkkeen lisäksi kappaleessa on järkevä olla vähintään kaksi tukivirkettä. Jos taas kappale on hyvin pitkä, se kannattaa jakaa kahdeksi kappaleeksi. Vaihtoehtoisesti osan tukivirkkeistä voi poistaa, jos ne eivät liity kappaleen pääasiaan.

KERTAA

- Kappalejaon perussääntö on, että kun asia vaihtuu, kappale vaihtuu.
- Kappaleen pääasia kerrotaan ydinvirkkeessä.
- Tukivirkkeet tarkentavat ydinvirkettä.

ESIMERKKI

MITEN TEKSTI JAETAAN KAPPALEISIIN?

Pizza, ruokien kuningas

1 **Minä rakastan pizzaa enemmän kuin kukaan muu.** Syön pizzaa lähes joka viikko. Pidän siitä niin paljon, että jo seitsemänvuotiaana opettelin leipomaan pohjan, jotta voin tehdä itse pizzaa. Joskus näen uniakin pizzasta.

2 **Pidän pizzasta, koska se on monipuolinen ruokalaji.** Pizzassa voi olla niin lihaa, kalaa kuin kasviksiakin. Täytteitä voi vaihdella sen mukaan, mikä minäkin päivänä maistuu. Pizzaa voi syödä jopa jälkiruoaksi, jos siihen laittaa makeita täytteitä.

3 **Pizza on myös siitä hyvä ruoka, että sitä on saatavilla monessa paikassa.** Kaupassa on monta metriä pitkät pakastealtaat täynnä lukuisia erilaisia pizzoja. Monissa ravintoloissa on pizzaa, ja ulkomailla matkustaessakin löytää yleensä syötäväksi pizzaa, jos ei tunne kunnolla paikallisia ruokia. Pizzaa on helppo tehdä myös itse.

4 **Hauskin pizzaan liittyvä muistoni sattui viime uutenavuotena.** Lupasin tehdä pellillisen pizzaa perheelleni. Tein taikinan ja jätin sen nousemaan. Jokin meni kuitenkin pieleen. Taikina nousi nousemistaan ja pursusi lopulta kulhosta pöydälle. Siitä tehtiin lopulta neljä pizzaa!

Yläkoululainen. 2025.

1. Kappaleen ydinvirke esittelee tekstin aiheen: kirjoittaja pitää pizzasta enemmän kuin ihmiset yleensä. Tukivirkkeet perustelevat väitettä.
2. Ydinvirke kertoo pizzan ensimmäisen hyvän puolen: se on monipuolinen ruoka. Tukivirkkeet perustelevat, mikä tekee pizzasta monipuolisen ruoan.
3. Ydinvirke kertoo pizzan toisen hyvän puolen: sitä saa monesta paikasta. Tukivirkkeet antavat esimerkkejä paikoista, joista saa pizzaa.
4. Ydinvirke kertoo, että kirjoittajalla on hauska oma kokemus pizzasta. Tukivirkkeissä kuvaillaan muistoa tarkemmin.

Tehtäväaukeama

Valtti

Ensimmäinen tehtävä liittyy opetustekstiin.

Tehtävät on jaettu kolmeen vaikeustasoon. Tasot on merkitty palloilla.

Malli auttaa tehtävässä alkuun.

TEHTÄVÄT

1. **Lue opetusteksti sivuilta 186–187. Vastaa kysymyksiin.**
a. Mitä tietoja persoonamuotoisesta verbistä näkee?
b. Mitä tarkoittaa passiivi?
c. Mitä eroa on persoonamuotoisella ja nominaalimuotoisella verbillä?

TEHTÄVIÄ PERSOONAMUODOISTA

2. **Kirjoita, missä persoonassa verbi on.**
Malli: hypimme ➜ mon. 1. p.
a. hyppään **c.** ohjaat **e.** en lopeta **g.** eivät innostu
b. pelaatte **d.** neuvoo **f.** ei väistä **h.** ette voita

3. **Poimi persoonamuotoiset verbit virkkeistä. Kirjoita, missä persoonassa verbi on.**
Malli: Illalla pelasin peliä. ➜ pelasin, yks. 1. p.
a. Maailman tunnetuin putkimies on ehdottomasti Super Mario.
b. Kun Mario syö sienen, hän muuttuu Super Marioksi ja kasvaa kaksinkertaiseksi.
c. Mario ja hänen ystävänsä päihittävät Bowser-kilpikonnan pelin lopussa.
d. En luovuta ennen kuin voitan tämän pelin pahiksen.
e. Arvaatko, mistä maasta Super Mario ja hänen veljensä Luigi ovat?
f. Yhdistämme voimamme ja pääsemme viimeinkin pelissä seuraavalle tasolle.

4. **Poimi persoonamuotoiset verbit virkkeistä. Kirjoita, missä persoonassa verbi on. Huomaa, että tehtävän verbit ovat moniosaisia.**
Malli: Hän ei ollut ikinä pelannut sitä peliä. ➜ ei ollut pelannut, yks. 3. p.
a. Tämä ei ole enää suosikkipelini.
b. Super Mario ja hänen ystävänsä ovat jo pitkään viihdyttäneet pelaajia.
c. En ole vielä päässyt seuraavalle tasolle.
d. Emme ole pitkään aikaan pelanneet yhdessä.
e. En ole koskaan jättänyt pelikaveria pulaan.
f. Olitteko jo kuulleet uudesta pelistä?

5. **Muuta virkkeet kielteisiksi. Huomaa, että voit joutua muuttamaan muitakin sanoja kuin verbejä.**
Malli: Löysin taikavoiman. ➜ En löytänyt taikavoimaa.
a. Pelin päähenkilö kerää kultakolikoita.
b. Oudot ääniefektit naurattavat minua.
c. Hänellä on kolme erilaista tasohyppelypeliä.
d. Ostan pelihahmolleni uuden kypärän.
e. Pelikehittäjät rikastuvat yhdessä yössä.
f. Nousemme tuloslistalla ylöspäin.
g. Ohjaatko hahmoa tietokoneen näppäimistöllä?
h. Saavatko palkinnot jatkamaan pelaamista?

6. **Muuta virke passiiviin. Huomaa, että passiivissa tekijä häviää ja sanajärjestys muuttuu.**
Malli: Oppilaat järjestävät peliturnauksen koululla. ➜ Peliturnaus järjestetään koululla.
a. Alex ja Akira pelaavat mobiilipeliä käytävällä.
b. Peliyhtiö julkaisee uuden pelin ensi maanantaina.
c. Pelisuunnittelijat lisäävät uusia hahmoja peliin.
d. Naapurini varasti uuden pelini.
e. Mielenosoittaja rikkoi pelifirman ikkunan.
f. Turnauksen järjestäjät eivät palkitse voittajaa pokaalilla.

7. **Muuta myönteinen passiivimuoto kielteiseksi.**
a. Tätä peliä myydään Prismassa.
b. Pelaamista suositellaan eläkeläisille.
c. Pelaajilta kerätään palautetta ensi viikolla.
d. Peliä kehitettiin palautteen perusteella.
e. Esineiden hankkimiseen on käytetty virtuaalivaluuttaa.

8. **Kirjoita vähintään viiden virkkeen mittainen teksti, jossa kerrot, mitä järjestyssääntöjä koulussa rikotaan. Käytä passiivia eli älä paljasta, kuka on virkkeen tekijä.**
Malli: Oppitunnilla heitellään pyyhekumin palasia.

TEHTÄVIÄ NOMINAALIMUODOISTA

9. **Kirjoita, onko alleviivattu verbi persoonamuotoinen vai nominaalimuotoinen.**
a. Super Marion vihollinen Bowser seikkailee ostamassani pelissä.
b. Kun Mario lähestyy, Bowser puhaltaa tulta estääkseen häntä.
c. Bowser aikoo taas siepata Prinsessa Peachin.
d. Hän pyrkii laajentamaan valtakuntaansa valloittamalla uusia alueita.
e. Hän kehittää uusia taktiikoita voittaakseen Super Marion.

10. **Poimi nominaalimuotoiset verbit virkkeistä.**
a. Pulmapeleissä pelaaja pääsee käyttämään kaikkia aivosolujaan.
b. Hän joutuu ratkaisemaan kinkkisiä haasteita voittaakseen pelin.
c. Toimintapelejä pelaamalla parannan heikkoa keskittymiskykyäni.
d. Virtuaalimaailma saa pelaajat tanssimaan ja liikkumaan ihan uudella tavalla.
e. Tietääkseni mobiilipelit ovat suositumpia kuin konsolipelit.
f. Moni pelaa roolipelejä saadakseen uusia ystäviä.
g. Hän sai lisäpisteitä kerättyään kaikki aarteet.
h. Hävittyään joukkue lähti harjoittelemaan seuraavaa turnausta varten.

Lukutreeni

Valtti

Lukutreeni on laaja lukutehtävä. Niitä on oppikirjassa 14.

Lukutreenin ohjeet on jaettu lukemisen vaiheisiin: ennen lukemista, lukemisen aikana ja lukemisen jälkeen.

Lukutreenien tekstit ovat kokonaisia tekstejä: novelleja ja tietotekstejä. Novellit on kirjoitettu Valttia varten.

LUKU-TREENI

5. **Lue Siri Kolun novelli *Vihreä poika* seuraavilta sivuilta. Tee tehtävät.**

ENNEN LUKEMISTA

a. Keskustelkaa, minkä alla olevista kyvyistä haluaisitte mieluiten. Perustelkaa.
- supernäkö, jolla näkee kaikki sairaudet jo ennen oireita
- superkuulo, jolla kuulee puiden ja kasvien ajatukset
- superkosketus, jolla voi korjata saastuneita meriä

LUKEMISEN AIKANA

b. Lue novelli. Mieti lukemisen aikana, miksi novellin nimi on *Vihreä poika* ja kuka on vihreä poika.

LUKEMISEN JÄLKEEN

c. Kopioi vihkoosi alla oleva lista. Täytä se tiedoilla päähenkilöstä.
- Nimi:
- Ikä:
- Ulkonäkö:
- Suhde muihin henkilöihin:
- Olotila novellin alussa:
- Olotila novellin lopussa:

d. Kerro miljööstä täydentämällä seuraavat virkkeet:
- Novellin tapahtumat eivät sijoitu todelliseen maailmaan. Sen voi päätellä siitä, että…
- Jaron koulussa on tärkeää onnistua avainkokeessa, koska…

e. Perustele, pitävätkö seuraavat väitteet paikkansa:
- Jaro on erilainen kuin muut oppilaat.
- Jaron on helppo kertoa Eivorille ja muille kavereilleen omasta koetuloksestaan.
- Thor-Rafael arvostaa Jaron taitoja.
- Jarolla on yhteys luontoon.
- Novellin maailmaa uhkaa jokin ongelma.
- Novellin koulu on samanlainen kuin oma kouluni.

f. Piirrä kuva jommastakummasta asiasta:
- Jaron avain novellin lopussa
- parhaat koetulokset saaneen koulun aula.

LUKU-TREENI

Vihreä poika

On tämän vuoden helpottunein hetki. Etelärannan koulun oppilaat ovat juuri päässeet välitunnille. Kuuluu vapautunutta pulinaa, joku kompastuu ulko-ovella, joku pomppii innoissaan. Mutta pihalla on myös pari hiljaista, jotka eivät puhu kenellekään eivätkä katso ketään silmiin. Avainkoe on juuri päättynyt. Koe on tehty yhtä aikaa kaikissa yläkoulun seiskaluokissa marraskuun ensimmäisenä päivänä jo vuosikymmenten ajan.

Tuossa on Jaro, tuo seinään nojaileva sinisilmäinen nuorimies, jolla on vähän villi tukka. Tuuli tarttuu siihen helposti ja heittää vaaleat kiharat kasvojen eteen. Jaro näyttää tyyneltä kavereidensa keskellä. Hänellä on hyvä pokerinaama.

Jaro puristaa taskussaan olevaa avaintaan niin lujaa, että käsi on haavoilla. Mielensä sisällä Jaro huutaa avaimelleen: ”Mikset toimi, mikset voi toimia, miten voit pettää minut näin törkeästi!” Vaikka tietenkin hän tietää, että avain on metallia eikä kuule. Avain ei välitä. Kun se kieltäytyi toimimasta, Jaro epäonnistui kokeessa aivan täysin. Miten noloa se on!

Rehtori on jakanut avaimet lukuvuoden ensimmäisellä viikolla, ja niiden käyttöä on harjoiteltu koko syyslukukausi. Avaimen pitäisi avata niksnaks ovi omaan avainmaailmaan, jonne kukaan muu ei pääse. Avainkokeessa omasta maailmasta piti hankkia esine, joka vastaa sen vuoden tehtävään. Tänä vuonna koepaperissa luki: *Tuo mukanasi jotain, mitä tulevaisuuden maailma tarvitsee.*

Kokeessa muut saivat avainmaailmansa oven auki helposti, Jaro ei. Aikansa yritettyään Jaro meni

koulun pihalle ja kuunteli puita. Jokainen puulaji puhui omalla murteellaan. Kuusikko halusi, että Jaro puolustaisi paikalleen lahonnutta vanhaa kuusta, jonka juurella oli sienirihmasto ja muuraahaispesä. Sen Jaro kirjoitti kokeen vastaukseksi: *Älkää kaatako lahoa kuusta, sillä on oma tehtävä.*

Jaron vastaus ei ollut keksintö, jota tulevaisuuden maailma voisi hyödyntää. Jaro ei ollut uuden ajan löytöretkeilijä. Hän ei edes halunnut onnistua, hakea keksintöjä muista maailmoista kehittääkseen tätä heidän ahneeksi käyvää maailmaansa. Tämä on Jaron syvin salaisuus.

—Sano sinäkin jotain Jaro! Miten meni, kysyy Eivor, Jaron paras kaveri. Hänellä koe on mennyt erinomaisesti.

– Kertokaa te vaan ensin, Jaro väistää. Kunpa välitunti kuluisi nopeasti.

Kaverit esittelevät vuorotellen menestystarinoitaan. Jaro nyökkäilee ja nauraa konemaisesti mukana, mutta hänen mielensä on musta. Jaro miettii, mitä kerrottavaa hänellä muka olisi. Hän ei päässyt avainmaailmaansa, koska avain ei halunnut availla mitään ovia. Itse asiassa Jaro ei edes nähnyt mitään ovia. Tuntui siltä, että häntä oli huijattu. Onko hän oman vuosiluokkansa lahjattomin?

Avainkokeessa on kaikki pelissä. Sen tulos ratkaisisi, miten Jaro ja hänen kaverinsa opiskelisivat lopun yläkoulun ajan. Parhaat koetulokset saaneet koulut palkittaisiin. Voittajakoulut saisivat välipala-automaatteja, upottavan pehmeitä sohvia ja isoja ruutuja, joista saisi katsoa välitunnilla elokuvia. Jokainen superkoulun oppilas saisi löytöretkeilyhaarniskan, joka suojaisi taisteluissa ja hoitaisi pieniä haavoja. Kriisitilanteessa haarniskan suihkumoottoreilla voisi lentää takaisin maailmoita yhdistävälle ovelle.

Avainkokeessa ei kannattanut epäonnistua: huonoimmat koulut ja oppilaat joutuisivat vaikeuksiin.

LUKU-TREENI

Voi olla, että Jaro saisi siirron kouluun, johon siirrettäisiin kaikki kokeen mokanneet. Ehkä hän kuuluikin sellaiseen kouluun, nolojen ja lahjattomien oppilaiden sekaan, Jaro mietti. Ehkä äiti ja isä pettyisivät häneen niin, etteivät enää puhuisi hänelle, luuseripojalleen. Ehkä hänet heitettäisiin kotoa kadulle? Ehkä se olisi vain oikein.

Jaro havahtuu pieneen kinaan. Rehtorin poika Mikkel ei vaikuta tyytyväiseltä, miten Eivor kehuskelee koetuloksellaan. Eivorin koelöytö on ainutlaatuinen: hän on löytänyt kiikarit, joilla näkisi kehon sisällä alkavat sairaudet ennen kuin niistä olisi mitään oireita. Eivor julistettaisiin varmasti koulun parhaaksi. Mikkel oli löytänyt jonkin merenpohjan ennallistajan. Perushyvä, mutta rehtorin pojalta aika löysä suoritus. Se Mikkeliä harmittaa.

Jaro miettii, ettei hän taida tulosten julkaisun jälkeen enää kelvata Mikkelin kaveriksi, vaikka he ovat olleet olleet ystäviä ekaluokalta asti. Mikkel arvostaa perheensä lailla vain niitä, jotka ovat pärjääjiä. Jaro ei ollut pärjääjä. Ja nyt Eivor pärjäsi liian hyvin.

Kello soi seuraavalle tunnille, se lopettaa riidan ja pelastaa Jaron.

Luokanvalvoja Thor-Rafael etsii Jaron ja pyytää hänet jäämään herkeksi pihalle juttelemaan. Luonnontieteitä opettava Thor-Rafael pitää oppilaistaan, ei vain huipputuloksista.

– Mitä tapahtui? Arvaat varmaan, että koetuloksesi on määrittelemätön.

Jaro tuijottaa mykkänä tuulen haavoittamaa koivua ja etsii sanoja. Miten voisi kuvata muille, että kuulee, miten luonto puhuu?

Jaro ottaa muutaman askeleen, painaa kätensä koivun runkoa vasten ja keskittyy lukemaan, mitä koivulla on sanottavanaan.

– Koivu kertoo, että metsissä leviää musta epätoivo, puut ovat kauhuissaan. Ilmassa on paljon saasteita ja homeitiöitä. Ilmansaasteiden takia tämän koivun haavat eivät parane ilman ihmisten apua, Jaro kertoo Thor-Rafaelille.

– Henkilö, joka aistii kaiken tämän, on saanut toisenlaisen avaimen: se on tähän maailmaan, Thor-Rafael sanoo. – Sinä olet puolustaja, vihreän työn tekijä. Sinua tarvitaan siinä missä löytöretkeilijöitäkin. Ilman meidänkaltaisiamme löytöretkeilijöillä ei olisi hyvinvoivaa maailmaa, mihin palata.

Jarosta on vaikea kuvitella, että jotain näin mahtavaa tapahtuu todella. Mutta tapahtuu. Hän alkaa hymyillä.

– Olen pitkään odottanut opiskelijaa, jota voisin opettaa, Thor-Rafael jatkaa. – Aloitetaan opiskelu huomenna ja paikataan tuo koivu ennen kuin isot kylmät tulevat.

Kotimatkalla Jaro huomaa, että hänen avaimensa on muuttunut. Avain muistuttaa puunjuurta, joka hamuaa vettä. Jaro kulkee kotiin puulta puulle ja kuuntelee, mitä niillä on sanottavana. Jarosta tuntuu, että joka puolella hänen ympärillään aukeaa vihreä maailma, joka puhuu hänelle. Tammentaimi pyytää siirtoa aurinkoisempaan paikkaan, että saisi kasvaa mahtavaksi tammeksi. Pihlaja toivoo, että saisi pian levätä lumen alla runsasmarjaisen syksyn jälkeen. Vanha kilpikaarnamänty haluaa Jaron tulevan luokseen joka viikko. Mänty tahtoo kuulla uusimmat uutiset.

Tietenkin Jaro menisi.

Kun kuulee puiden äänen, alkaa ihan toinen elämä. Vihreä, työntäyteinen elämä.

Siri Kolu. 2025.

Arvioitava työ

Valtti

Oppikirjassa on kuusi *Arvioitavaa työtä.*

Ohjeet on jaettu lukemisen vaiheisiin: ennen lukemista, lukemisen aikana ja lukemisen jälkeen.

Arvioitavaan työhön on digiopetus-aineistossa arviointi-lomake ja malliteksti.

ARVIOITAVA TYÖ

Lue kirja ja kirjoita kirja-analyysi

Lue kirja ja kirjoita siitä kirja-analyysi, jossa kerrot kirjan juonesta, henkilöistä, miljööstä, kertojasta ja teemasta.

ENNEN LUKEMISTA

1. Valitse kirja, jonka luet. Kirjavinkkejä on seuraavalla aukeamalla.

2. Tee lukuaikataulu.

a. Sopikaa, mihin mennessä kirja pitää lukea.

b. Tee lukuaikataulu: Jaa kirja niin moneen osaan kuin sinulla on viikkoja aikaa lukea se. Jos aikaa on esimerkiksi neljä viikkoa, jaa kirja neljään osaan.

c. Varmista, että sinulla on joka viikko riittävästi aikaa lukea.

LUKEMISEN AIKANA

3. Tee muistiinpanoja aina, kun olet lukenut kirjasta yhden neljäsosan.

a. Kirjoita juonesta: mitkä ovat tärkeimmät tapahtumat eli käännekohdat?

b. Kirjoita päähenkilöstä: Millainen päähenkilö on? Mitä tietoja olet saanut hänestä?

c. Kirjoita sivuhenkilöistä: Millaisia sivuhenkilöt ovat? Millainen suhde on sivuhenkilöillä ja päähenkilöllä?

d. Kirjoita miljööstä: Mitkä ovat kirjan tapahtumapaikat? Mikä on kirjan tapahtuma-aika?

Joskus ystävyyssuhteet syntyvät täysin odottamatta. Kirjaan perustuvassa *Wicked*-elokuvassa (2024) Galindan ja Elphaban erilaisuus ei estä ystävyyttä.

LUKEMISEN JÄLKEEN

4. Kirjoita lukemastasi kirjasta teksti, jossa on viisi kappaletta.

1. kappale: kirjan esittely
- Kerro kirjailijan ja kirjan nimi. Kerro, mikä on kirjan aihe.
- Kerro juonesta lyhyesti eli kerro, mitkä ovat kirjan tärkeimmät tapahtumat.

2. kappale: kirjan henkilöt
- Kerro päähenkilöstä: Millainen hän on? Miten hän toimii vaikeissa tilanteissa?
- Kerro tärkeästä sivuhenkilöstä. Kerro, miksi hän on tärkeä kirjassa.

3. kappale: kirjan miljöö
- Kerro, mihin paikkaan ja aikaan tapahtumat sijoittuvat. Kuvaile miljöötä.
- Kerro, miten miljöö vaikuttaa tapahtumiin ja henkilöihin.

4. kappale: kirjan kertoja
- Kerro, mikä kertojatyyppi kirjassa on. Mistä sen voi päätellä?
- Pohdi, miten tarina muuttuisi, jos sen kertoisi jonkun toisen näkökulmasta.

5. kappale: kirjan teema
- Kerro, mitä ajatuksia kirjan lukeminen herätti ja mitä oivalsit lukiessasi.
- Kerro, mikä on kirjan teema. Kerro, mistä päättelit teeman.

Käsitehakemisto

Valtti

Käsite-hakemisto kokoaa oppikirjan keskeiset käsitteet.

Käsitteet selitetään selkeästi. Sivunumero kertoo, millä sivulla asiaa käsitellään.

KÄSITEHAKEMISTO

A

Adjektiivi
Adjektiivi on sana, joka kuvailee (*keltainen*, *kömpelö*). 181

Adverbi
Adverbi on taipumaton sana, jolla voi ilmaista aikaa (*eilen*), paikkaa (*alhaalla*), tapaa (*kauniisti*), määrää (*vähän*) tai varmuuden astetta (*ehkä*). Adverbillä voi myös yhdistää virkkeitä (*lisäksi*). 197

Aihe
Aihe tarkoittaa asiaa, ilmiötä tai tapahtumaa, josta tietoteksti, romaani tai novelli kertoo. 28–29, 76–77

Ajatuskartta
Ajatuskartta on työkalu, johon kirjoittaja kokoaa ideansa. 140–141

Aktiivi
Aktiivi on verbimuoto, joka paljastaa, kuka tekee. 186

Alistuskonjunktiot
Alistuskonjunktioita ovat *että*, *jotta*, *koska*, *kun*, *jos*, *vaikka*, *kuin*, *kunnes*, *mikäli*, *ellei*, *jollei*. 197, 208

Alkutilanne
Alkutilanne on juonen ensimmäinen vaihe, jossa lukijalle esitellään päähenkilö ja hänen elämäntilanteensa. 90–91

Aloituskappale
Aloituskappale on tekstin ensimmäinen kappale, joka johdattaa lukijan tekstin aiheeseen ja herättää kiinnostuksen jatkaa lukemista. 148

D

Dialogi
Dialogi tarkoittaa henkilöiden välistä vuoropuhelua. 116–117

Draama
Draama tarkoittaa näytelmäkirjallisuutta. 116–117

E

Elämäkerta
Elämäkerta on tietokirjallisuuden laji, joka tarjoaa kiinnostavia elämäntarinoita. 120

Ennakointi
Ennakointi paljastaa jonkin tulevan tapahtuman etukäteen. 90

Erisnimi
Erisnimi on henkilön, paikan, tuotteen tai teoksen oma nimi, joka erottaa sen muista samanlaisista. Erisnimet kirjoitetaan isolla alkukirjaimella (esim. *Heili*, *Pariisi*). 228–229

F

Fakta
Fakta tarkoittaa tosiasiaa. 18

Fiktio
Fiktio tarkoittaa mielikuvitusta. 18

G

Genetiivi
Genetiivi on sijamuoto (esim. *kirjan*, *kirjojen*). 192–193

H

Harhaanjohtava julkaisu
Harhaanjohtava julkaisu on teksti, jonka tavoite on vaikuttaa lukijan mielipiteisiin ja toimintaan julkaisijan toiveiden mukaisesti. 42–43

Havainnollistaminen
Havainnollistaminen tarkoittaa, että puhuja kertoo esimerkkejä ja näyttää kuvia, videoita tai esineitä, jotka auttavat kuuntelijoita ymmärtämään esityksen sisällön. 248

Hän-kertoja
Hän-kertoja on kertoja, joka ei ole tarinan henkilöhahmo. Hän-kertoja pystyy kertomaan henkilöiden ajatuksista ja tunteista sekä siitä, mitä tapahtuu eri aikoina ja eri paikoissa. 100–101

I

Imperfekti
Imperfekti on aikamuoto, joka kertoo menneisyydestä (esim. *juoksi*, *pelasimme*). 187

Ingressi
Ingressi on tekstin osa, joka tekstin alussa kertoo muutaman tärkeän tiedon tekstistä. 47

J

Journalistinen teksti
Journalistiset tekstit välittävät tarkistettua tietoa siitä, mitä maailmassa tapahtuu (esim. uutinen). 42–43

Juoni
Juoni on tapahtumasarja, jossa on alkutilanne, käännekohtia ja loppuratkaisu. 90–91

K

Kappale
Kappale on tekstin osa, jossa on yleensä 3–5 samaa asiaa käsittelevää virkettä. 144–145

Kappalejako
Kappalejako on sisennys kappaleen alussa tai tyhjä rivi kappaleiden välissä. 144–145

Kertoja
Kertoja kertoo tapahtumista romaanin tai novellin lukijalle. 100–101

Kielikuva
Kielikuva on sana tai ilmaus, jota ei ole tarkoitus lukea kirjaimellisesti. 110–111

Kirjoittamisprosessi
Kirjoittamisprosessi tarkoittaa tekstin teon vaiheita: suunnittelu-vaihe, kirjoittamisvaihe ja viimeistelyvaihe. 136

Koevastaus
Koevastaus on tekstilaji, jolla kirjoittaja osoittaa, mitä on oppinut. 166–167

Konjunktio
Konjunktiot ovat taipumattomia sanoja, joilla voi yhdistää sanoja ja lauseita (esim. *ja*, *mutta*, *koska*, *että*). 196–197, 216–217

Korrelaatti
Korrelaatti on sana tai lause, johon pronomini viittaa. 220

Kriittinen lukutaito
Kriittinen lukutaito tarkoittaa, että lukija osaa tunnistaa, mikä on tekstin tavoite, ja osaa arvioida, voiko tekstiin luottaa. 8–9

Kuvailu
Kuvailu tarkoittaa, että kirjoittaja kertoo tarkasti, millainen jokin on tai mitä yksityiskohtia asiassa on. 136

Käännekohta
Käännekohdat ovat hetkiä, jolloin tarinan suunta muuttuu. 90–91

L

Lause
Lause on kokonaisuus, jossa on aina yksi persoonamuotoinen verbi. 204

Liitepartikkeli
Liitepartikkelit ovat osia, jotka liitetään sanan loppuun (esim. *-kin*, *-kaan/-kään*, *-han/-hän*, *-pa/-pä*, *-ko/-kö*). 197

Lista
Lista on työkalu, johon kirjoittaja kerää ideansa. 140

Lopetuskappale
Lopetuskappale on tekstin viimeinen kappale, jossa kirjoittaja yleensä kokoaa tekstin asioita yhteen. 149

Loppuratkaisu
Loppuratkaisussa selviää, miten tarina päättyy ja miten päähenkilön tilanne on muuttunut alkuun verrattuna. 90–91

Lukemisen vaiheet
Lukemisen vaiheet tarkoittavat kolmea vaihetta, joita kannattaa käyttää tekstin lukemisessa: ennen lukemista, lukemisen aikana ja lukemisen jälkeen. 22

Lukutekniikka
Lukutekniikat ovat keinoja, joiden avulla tekstien lukeminen ja ymmärtäminen helpottuu. 8

Lyriikka
Lyriikka tarkoittaa runoutta. 110–111

Lähdekritiikki
Lähdekritiikki tarkoittaa sitä, että mediankäyttäjä arvioi, ovatko tekstissä kerrotut tiedot totta. 42–43

M

Mainos
Mainos on teksti, jonka tavoite on saada ihmiset ostamaan tuote tai palvelu. 42–43

Media
Media tarkoittaa nettiä, sosiaalista mediaa, televisiota, radiota sekä sanoma- ja aikakauslehtiä. 38–39

Miljöö
Miljöö tarkoittaa teoksen tapahtumapaikkaa ja -aikaa. 82–83

Minä-kertoja
Minä-kertoja on yleensä tarinan päähenkilö, joka kertoo tapahtumista minä-muodossa. 100–101

N

Nominaalimuotoinen verbi
Nominaalimuotoinen verbi ei taivu persoona- ja aikamuodoissa, vaan sen taivutus muistuttaa nominien taivutusta (esim. *lukemaan*, *lukemalla*). 186

Nominatiivi
Nominatiivi on nominin perusmuoto (esim. *kirja*, *upea*, *tämä*). 192–193

Nomini
Nomineita ovat substantiivit, adjektiivit, pronominit ja numeraalit. Nominit taipuvat sijamuodoissa. 180–181, 192–193

Novelli
Novelli on lyhyt kertomus. 76–77

Numeraali
Numeraalit ovat sanoja, jotka ilmaisevat täsmällisen lukumäärän (*kaksitoista*) tai järjestyksen (*kahdestoista*). 181

O

Otsikko
Otsikko on tekstin osa, joka on ensimmäisenä ja jonka perusteella lukija usein päättää, jatkaako lukemista. 29, 153

P

Parenteesi
Parenteesi eli näyttämöohje on ohje näyttelijälle tai ohjaajalle. 117

Partitiivi
Partitiivi on sijamuoto (esim. *kirjaa*, *kirjoja*). 192–193